

УДК 332.14:339.9

Калашник М.В.

Черкаський державний технологічний університет

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСИМЕТРІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗЕД

У статті розглянуто соціально-економічні асиметрії розвитку в контексті зовнішньоекономічної діяльності регіонів України. У статті проаналізовано значення двох індексів регіонального розвитку. Перший – індекс сталого розвитку регіонів України, включає показники якості життя та безпеки життя. Показник якості життя має економічний, соціальний та екологічний виміри. Другий – індекс конкурентоспроможності регіонів України, включає три складові: базові вимоги, підсилювачі ефективності, фактори розвитку та інноваційного потенціалу. В результаті дослідження визначено рівень розвитку регіонів України. Сформульовано висновок про перспективи регіонального розвитку України у контексті ЗЕД.

Ключові слова: соціально-економічні асиметрії, регіональний розвиток, зовнішньоекономічна діяльність, індекс сталого розвитку, якість життя, безпека життя, індекс конкурентоспроможності.

Kalashnik M.V.

SOCIO- ECONOMIC DEVELOPMENT ASYMMETRY IN THE CONTEXT FEA REGIONS OF UKRAINE

In article the asymmetry of socio-economic development in the context of foreign economic activity of regions of Ukraine was analyzed. In paper the value of two indices of regional development was explored. The first - the index of sustainable development in Ukraine, it includes indicators of quality of life and security of life. Quality of life consists from economic, social and environmental dimensions. The second – is the index of competitiveness of regions of Ukraine. It consists of three components: basic requirements, efficiency enhancers, factors of development and innovation potential. A basic requirement (institutions, infrastructure, macroeconomic environment, health and primary education) is the basis for economies oriented factors. Efficiency enhancer (higher education and training, goods market efficiency, labor market efficiency, financial market sophistication, technological readiness, market size) is the basis for economies that are focused on efficiency. Factors of development and innovation potential (business sophistication, innovation) is the basis for innovation-oriented economy. Each component integrates relevant group of indicators. In article the level of development in Ukraine was determined. Analysis was conducted by indices separately and in total. Opinion on prospects for regional development in Ukraine in the context of foreign trade was formulated.

Keywords: socio-economic asymmetry, regional development, foreign trade, sustainable development index, quality of life, life safety, competitiveness index.

Калашник Н.В.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСИММЕТРИИ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассмотрено социально-экономические асимметрии развития в контексте внешнеэкономической деятельности регионов Украины. В статье проанализировано значения двух индексов регионального развития. Первый – индекс устойчивого развития регионов Украины, включает показатели качества жизни и безопасности жизни. Показатель качества жизни имеет экономический, социальный и экологический измерения. Второй – индекс конкурентоспособности регионов Украины, включает три составляющие: базисные требования, усилители эффективности, факторы развития и инновационного потенциала. В результате исследования определён уровень развития регионов Украины. Сформулирован вывод про перспективы регионального развития Украины в контексте внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: соціально-економічні асиметрії, регіональне розвиток, внешнеекономічна діяльність, індекс стійкого розвитку, якість життя, безпека життя, індекс конкурентоспроможності.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В сучасних умовах розвитку значної актуальності набуває розвиток зовнішньоекономічної діяльності як країни в цілому, так і її регіонів. Це дозволяє більш повно розкрити потенціал регіону та підвищити загальну конкурентоспроможність країни на світовому ринку. Суттєвою перешкодою на шляху до розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіону є низький рівень соціально-економічного розвитку регіону. Проблеми місцевого рівня можуть заважати регіону брати повноцінну участь у світовій торгівлі та на довгий період часу ізолювати регіон від світового ринку. Таким чином актуальним напрямом дослідження є визначення соціально-економічних асиметрій регіонального розвитку України та оцінки перспектив регіонального розвитку України у контексті ЗЕД.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженню розвитку регіонів України та нарощуванню їх конкурентоспроможності присвячені праці таких вітчизняних вчених як Артеменко В., Безугла В., Гавура В., Герасимчук З., Ковальська Л., Кузьмін О., Лазарева Є., Підвисоцький В. та інші [1-8]. Проте на сучасному етапі розвитку важливим завданням є дослідження регіонального розвитку та конкурентоспроможності регіонів у контексті ЗЕД з метою визначення перспектив інтеграції України у світовий простір.

Цілі статті. Основною ціллю статті є дослідження соціально-економічних асиметрій розвитку в контексті ЗЕД регіонів України. Для цього поставлені наступні завдання: аналіз індексу сталого розвитку регіонів України, аналіз індексу конкурентоспроможності регіонів України, здійснення загальної оцінки рівня регіонального розвитку та формулювання висновків щодо перспективи регіонального розвитку України у контексті ЗЕД.

Виклад основного матеріалу досліджень з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для аналізу розвитку регіонів України, визначення умов та перспектив розвитку їх зовнішньоекономічної діяльності важливе значення має оцінка на основі індексного методу. Вона передбачає аналіз основних індексів, що характеризують стан розвитку регіонів України. До цих індексів віднесено: індекс сталого розвитку та індекс конкурентоспроможності. Їх оцінка дозволить виявити основні проблеми розвитку в економічному, соціальному та екологічному напрямках, проаналізувати соціально-економічні асиметрії розвитку та зробити загальний висновок щодо перспектив розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів України.

Індекс сталого розвитку регіонів України об'єднує два показники: якість життя та безпеку життя, у свою чергу показник якості життя включає економічний, соціальний, екологічний виміри.

Абсолютні значення індексу сталого розвитку регіонів України у 2010, 2011-2012 рр. наведено на рис.1.

Найвищі значення індексу сталого розвитку у 2011-2012 рр. зафіксовано у м. Києві (1,073), Харківській (1,001), Львівській (0,982), Чернівецькій (0,963), Хмельницькій (0,941), Івано-Франківській (0,921) та Київській (0,920) областях. Найнижчі – у Кіровоградській (0,802), Житомирській (0,829), Сумській (0,884), Луганській (0,849), Миколаївській (0,852), Закарпатській (0,857) та Одеській (0,867) областях.

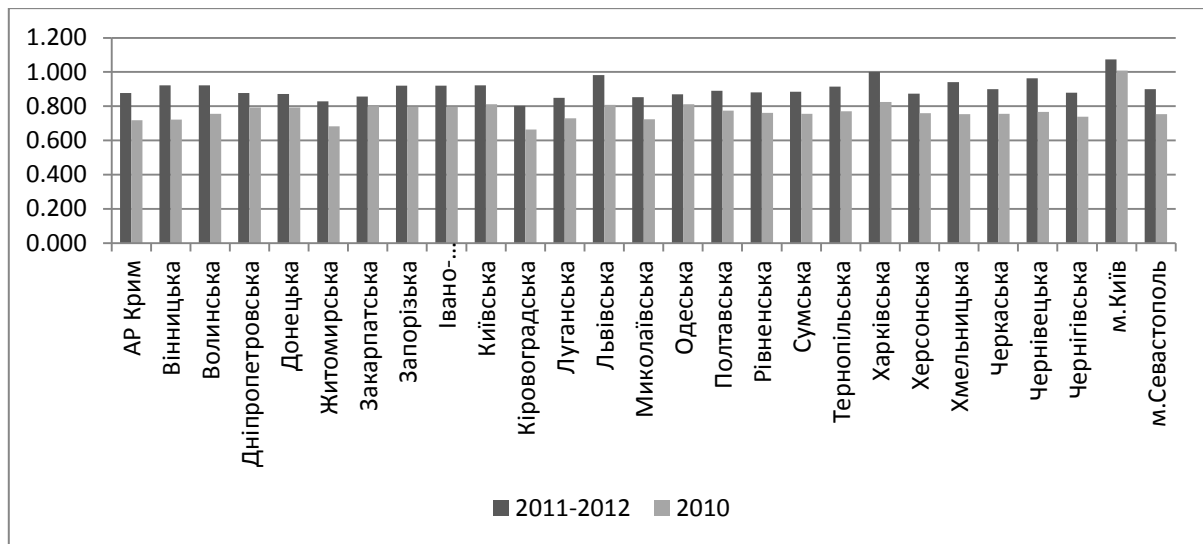

Рис.1. Індекс сталого розвитку регіонів України у 2010, 2011-2012 рр. [9]

Значення показників якості та безпеки життя у регіонах України наведено на рис. 2.

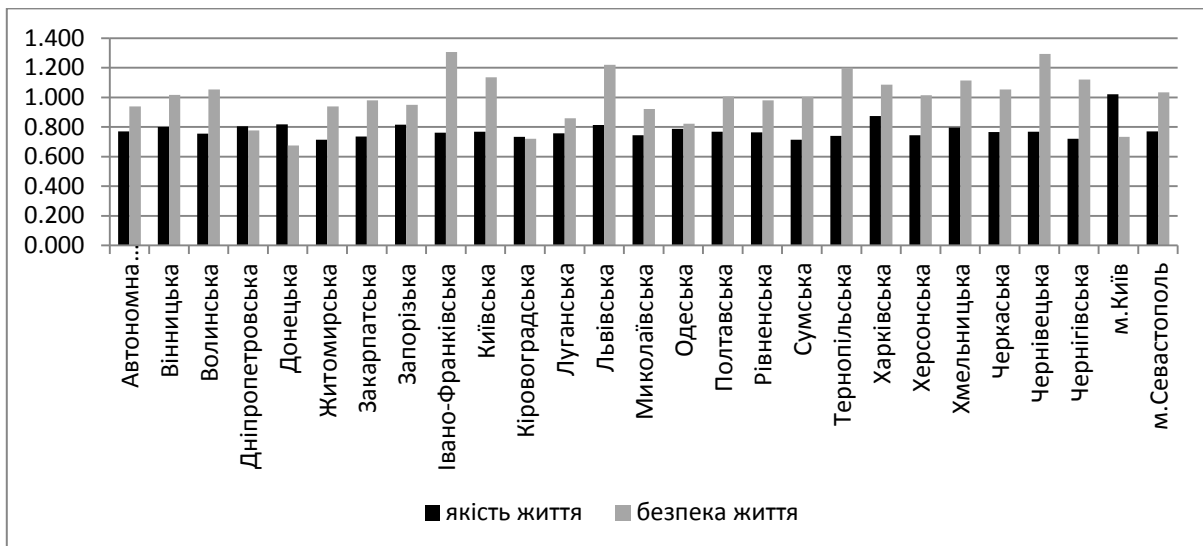

Рис.2. Індеси якості та безпеки життя регіонів України у 2011-2012 рр. [9]

Найвищий рівень якості життя зафіксовано у м. Києві (1,021), Харківській (0,874), Донецькій (0,817), Запорізькій (0,815), Львівській (0,814), Дніпропетровській (0,804) та Вінницькій (0,8) областях. Найнижчі – у Сумській (0,713), Житомирській (0,714), Чернігівській (0,72), Кіровоградській (0,734), Закарпатській (0,735) та Тернопільській (0,739) областях.

Найвищий рівень безпеки життя зафіксовано у Івано-Франківській (1,306), Чернівецькій (1,292), Львівській (1,22), Тернопільській (1,2), Київській (1,135), Чернігівській (1,121) та Хмельницькій (1,114) областях. Найнижчий – у Донецькій (0,676), Кіровоградській (0,72) областях, м. Києві (0,734), Дніпропетровській (0,777), Одеській (0,822), Луганській (0,859) та Миколаївській (0,822) областях.

Економічний, соціальний та екологічний виміри якості життя регіонів України наведено на рис.3.

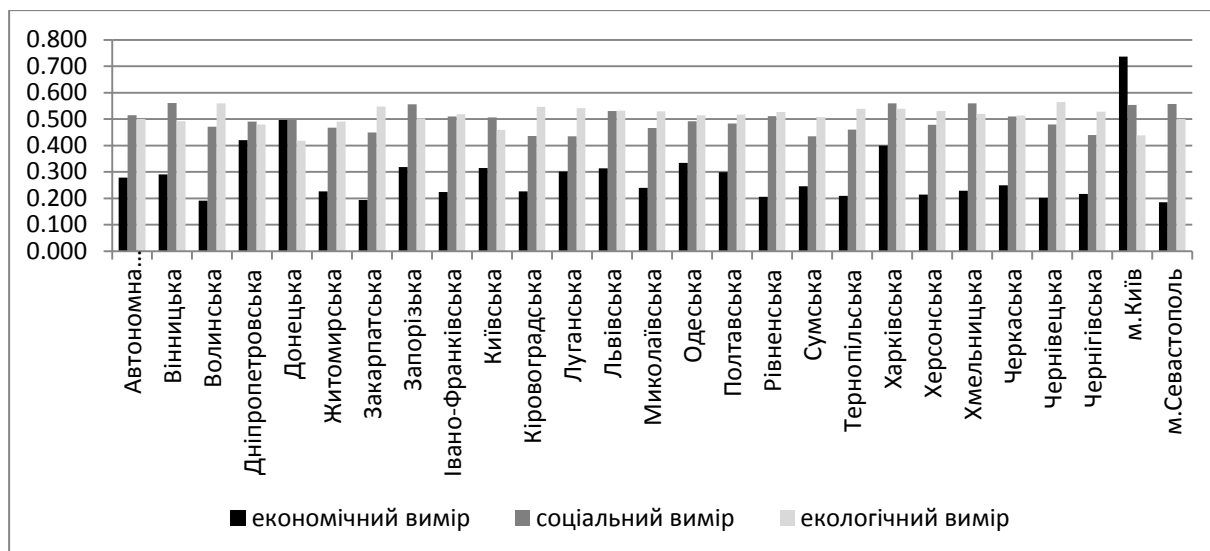

Рис.3. Економічний, соціальний та екологічний виміри якості життя регіонів України у 2011-2012 рр. [9]

Найвищий рівень економічного розвитку зафіксовано у м. Києві (0,737), Донецькій (0,497), Дніпропетровській (0,42), Харківській (0,4), Київській (0,251) та Одеській (0,334) областях. Найнижчий – у м. Севастополі (0,185), Волинській (0,191), Закарпатській (0,194), Чернівецькій (0,202), Рівненській (0,206) областях.

Найвищий рівень соціального розвитку відмічено у Вінницькій (0,561), Харківській (0,56), Хмельницькій (0,559) областях, м. Севастополі (0,557), Запорізькій (0,556) областях та м. Києві (0,554). Найнижчий – у Луганській та Сумській (0,435), Кіровоградській (0,436), Чернігівській (0,44) та Закарпатській (0,449) областях.

Найвищий рівень екологічного розвитку спостерігається у Чернівецькій (0,564), Волинській (0,559), Закарпатській (0,548), Кіровоградській (0,546), Луганській (0,541), Тернопільській та Харківській (0,539) областях. Найнижчий – у Донецькій (0,418) області, м. Києві (0,439), Дніпропетровській (0,48), Житомирській (0,49), Київській (0,459) та Вінницькій (0,492) областях.

На основі аналізу значень індексу сталого розвитку можна зробити наступні висновки.

Високі значення якості та безпеки життя відмічено у Харківській, Хмельницькій, Львівській та Черкаській областях, середні значення якості та безпеки життя спостерігаються у АРК, м. Севастополі, Полтавській та Рівненській областях, високі показники якості життя та середні показники безпеки життя – у Вінницькій області, високі показники безпеки життя та середні показники якості життя – у Київській та Чернівецькій областях.

Асиметрії регіонального розвитку по якості та безпеці життя наступні: високі показники якості життя та низькі показники по безпеці життя у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Одеській областях та м. Києві; високі показники по безпеці життя та низькі показники по якості життя у Івано-Франківській, Тернопільській та Чернігівській областях, низькі показники по якості та безпеці життя у Житомирській, Закарпатській, Кіровоградській, Луганській та Миколаївській областях, низькі показники якості життя та середні показники безпеки життя у Волинській, Сумській та Херсонській областях.

Високі та середні значення економічного, соціального та екологічного вимірів якості життя зафіксовано у АРК, Івано-Франківській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій,

Черкаській областях. В усіх інших областях спостерігаються проблеми або з економічним або з соціальним, або з екологічним виміром, що призводить до асиметрії регіонального соціально-економічного розвитку.

Основними проблемами у безпеці життя для переважної частини регіонів України є високий рівень безробіття, корупція, соціальна нерівність та зношеність технологічної інфраструктури, зниження добробуту населення та погіршення якості питної води. Відносно безпечними є показники злочинності та погіршення якості міського атмосферного повітря.

Індекс конкурентоспроможності регіонів України – це узагальнюючий показник, що характеризує умови, фактори та особливості забезпечення конкурентоспроможності в регіоні. Він включає три складові, що в свою чергу об'єднують групи індикаторів: базові вимоги (інституції, інфраструктура, макроекономічне середовище, охорона здоров'я та початкова освіта) - є основою для економік, що орієнтовані на фактори; підсилювачі ефективності (вища освіта та професійна підготовка, ефективність ринку товарів, ефективність ринку праці, рівень розвитку фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку) - є основою для економік, що орієнтовані на ефективність; фактори розвитку та інноваційного потенціалу (рівень розвитку бізнесу, інновації) - є основою для інноваційно-орієнтованих економік.

Загальна оцінка конкурентоспроможності регіонів України у 2013 році наведена на рис. 4

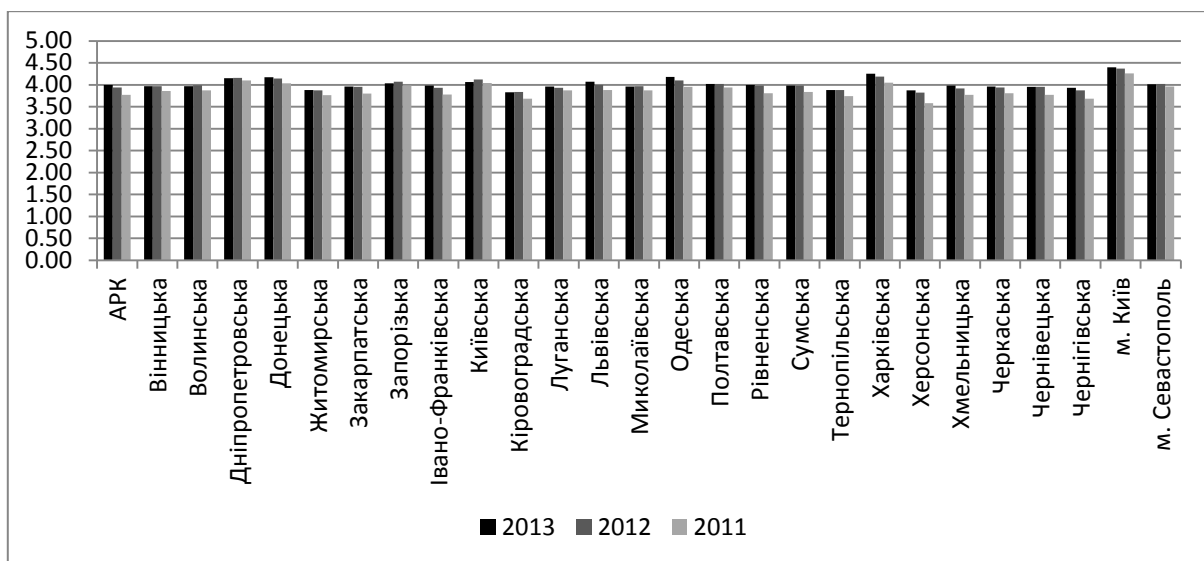

Рис. 4. Індекс конкурентоспроможності регіонів України у 2011, 2012 та 2013 рр. [10]

Найвищі показники конкурентоспроможності у 2013 році зафіксовано у м. Києві (4,4), Харківській (4,25), Одеській (4,18), Донецькій (4,17), Дніпропетровській (4,15), Львівській (4,07) та Київській (4,06) областях, найнижчі – у Кіровоградській (3,83), Херсонській (3,87), Житомирській (3,88), Тернопільській (3,88), Чернігівській (3,93), Чернівецькій (3,95) та Луганській (3,96) областях.

Значення базових вимог індексу конкурентоспроможності регіонів України у 2013 році подані на рис.5.

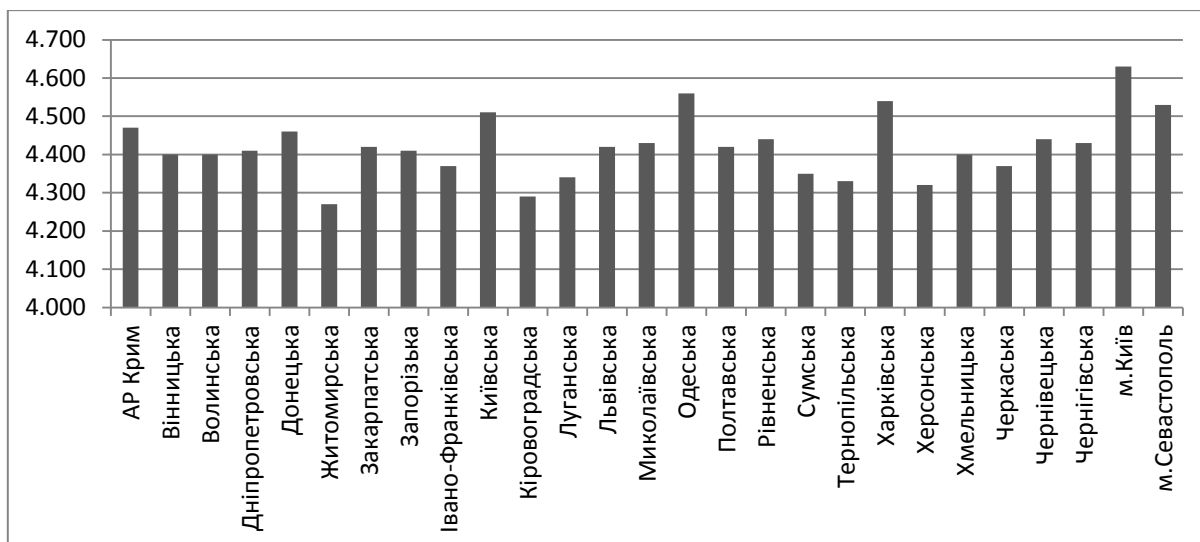

Рис. 5. Базові вимоги індексу конкурентоспроможності регіонів України (2013 рік) [10]

Найвищі значення базових вимог зафіксовано у м. Києві (4,63), Одеській (4,56), Харківській (4,54) областях, м. Севастополі (4,53), Київській (4,51) області, АР Крим (4,47) та Донецькій (4,46) області. Найнижчі – у Івано-Франківській (4,37), Сумській (4,35), Луганській (4,34), Тернопільській (4,33), Херсонській (4,32), Кіровоградській (4,29) та Житомирській (4,27) областях.

Значення підсилювачів ефективності індексу конкурентоспроможності регіонів України у 2013 році подані на рис. 6.

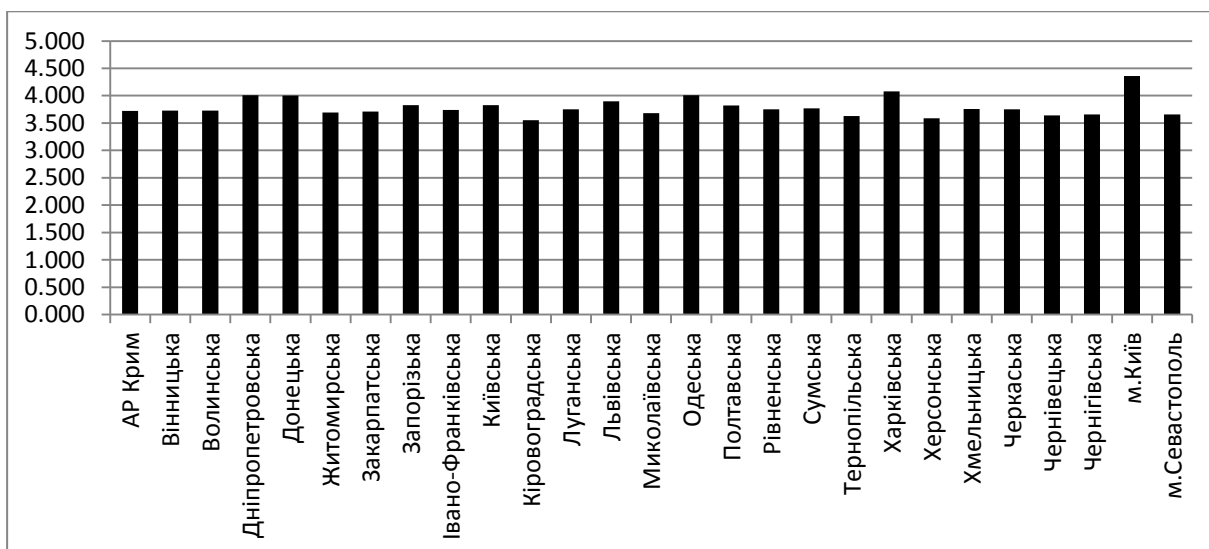

Рис.6. Підсилювачі ефективності індексу конкурентоспроможності регіонів України (2013 рік) [10]

Найвищі значення підсилювачів ефективності відмічено у м. Києві (4,36), Харківській (4,08), Дніпропетровській (4,01), Одеській (4,01), Донецькій (4,00), Львівській (3,9) та Київській (3,83) областях. Найнижчі – у Кіровоградській (3,55), Херсонській (3,59), Тернопільській (3,63), Чернівецькій (3,64), Чернігівській (3,66) областях, м. Севастополі (3,66) та Миколаївській (3,68) областях.

Значення факторів розвитку та інноваційного потенціалу індексу конкурентоспроможності регіонів України у 2013 році подані на рис.7.

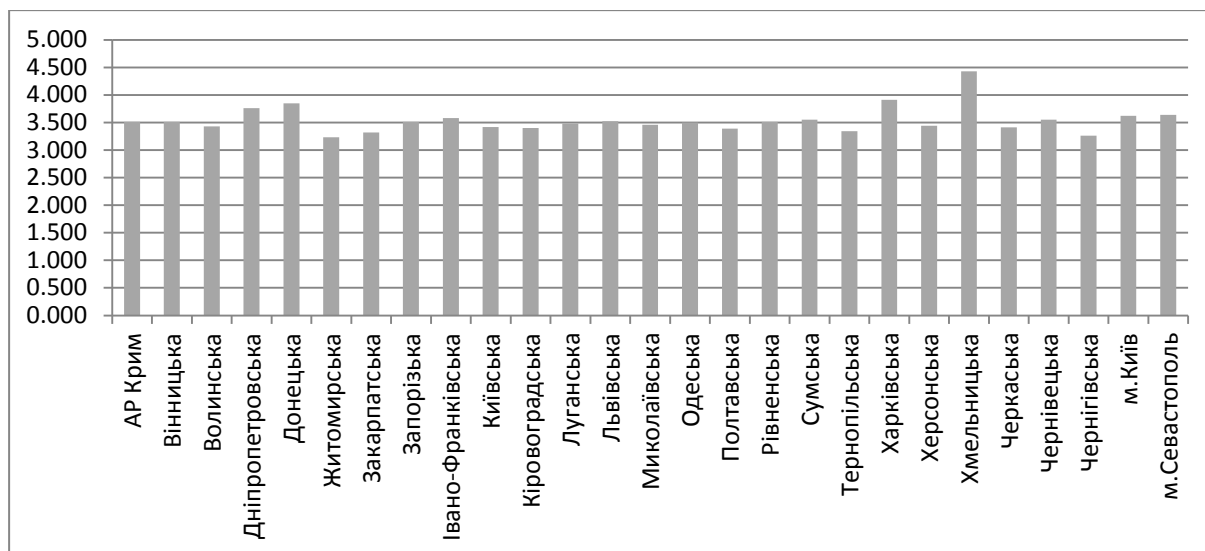

Рис.7. Фактори розвитку та інноваційного потенціалу індексу конкурентоспроможності регіонів України (2013 рік) [10]

Найвищі значення факторів розвитку та інноваційного потенціалу спостерігались у Харківській (3,91), Донецькій (3,85), Дніпропетровській (3,76) областях, м. Севастополі (3,64), м. Києві (3,62), Івано-Франківській (3,58), Чернівецькій (3,55) областях. Найнижчі – у Житомирській (3,23), Чернігівській (3,26), Закарпатській (3,32), Тернопільській (3,34), Полтавській (3,39), Кіровоградській (3,4), Черкаській (3,41) областях.

На основі аналізу значень індексу конкурентоспроможності можна зробити наступні висновки.

Високий рівень конкурентоспроможності у поєднанні з високими значеннями всіх його складових (базові вимоги, підсилювачі ефективності, фактори розвитку та інноваційного потенціалу) відмічено у м. Києві, Харківській та Донецькій областях. Високий рівень конкурентоспроможності у поєднанні з високими значеннями базових вимог і підсилювачів ефективності відмічено у Одеській та Київській областях. Високий рівень конкурентоспроможності у поєднанні з високими значеннями підсилювачів ефективності та факторів розвитку та інноваційного потенціалу відмічено Дніпропетровській області.

Високий рівень конкурентоспроможності у поєднанні з високим значенням підсилювачів ефективності відмічено у Львівській області. Високий рівень базових вимог зафіксовано у АР Крим та м. Севастополі, факторів розвитку та інноваційного потенціалу – у м. Севастополі, Івано-Франківській та Чернівецькій областях.

Низький рівень конкурентоспроможності у поєднанні з низькими значеннями всіх його складових (базові вимоги, підсилювачі ефективності, фактори розвитку та інноваційного потенціалу) відмічено у Кіровоградській та Тернопільській областях. Низький рівень конкурентоспроможності у поєднанні з низькими значеннями базових вимог та підсилювачів ефективності відмічено у Херсонській області. Низький рівень конкурентоспроможності у поєднанні з низькими значеннями базових вимог та факторів розвитку та інноваційного потенціалу відмічено у Житомирській області. Низький рівень конкурентоспроможності у поєднанні з низькими значеннями підсилювачів ефективності та факторів розвитку та інноваційного потенціалу відмічено у Чернівецькій області. Низький рівень конкурентоспроможності у поєднанні з низьким значенням базових вимог відмічено у Луганській області, низький рівень

конкурентоспроможності у поєднанні з низьким значенням підсилювачів ефективності відмічено у Чернігівській області.

Низький рівень базових вимог спостерігається у Івано-Франківській та Сумській областях, підсилювачів ефективності – у м. Севастополі та Миколаївській області, факторів розвитку та інноваційного потенціалу – у Закарпатській, Полтавській та Черкаській областях.

Особливо проблемними факторами для ведення бізнесу у регіонах України є неефективність держапарату, нестабільність державної політики, податкова політика, корупція, податкові ставки, найменш проблемними - доступ до земельних ресурсів, обмежувальне трудове законодавство, злочинність і крадіжки, валютне регулювання, регіональна митна політика.

Висновки На основі сукупного аналізу значень індексів можна зробити наступні висновки. Високі значення індексів сталого розвитку та конкурентоспроможності зафіксовано у Харківській, Львівській, Чернівецькій, Київській, Одеській областях, м. Севастополі та АР Крим. Високі значення тільки індексу сталого розвитку відмічено у Хмельницькій, Рівненській та Вінницькій областях, тільки індексу конкурентоспроможності – у м. Києві, Донецькій, Дніпропетровській та Івано-Франківській областях.

Таким чином можна зробити загальний висновок про значні асиметрії регіонального розвитку України. Це викликано різноманітними умовами розвитку, різним впливом державного регулювання та особливостями регіональних програм розвитку. В результаті маємо незначну кількість областей, де спостерігається всебічний соціально-економічний розвиток, а всі інші або мають проблеми з кількома, а той з усіма складовими розвитку. Це створює проблеми і для розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів України, так як не дає їм можливості для повноцінної участі у світовому розвитку. Для подолання цієї небезпечної тенденції необхідно застосування комплексного підходу стимулювання регіонального розвитку та подолання окремих проблем, що викликають асиметрії регіонального розвитку. Крім цього необхідно створювати умови для подальшого розвитку ЗЕД регіонів України, що створить додатковий стимул та надасть важелі впливу для підвищення рівня регіонального розвитку.

Список використаних джерел:

- 1.Артеменко В. Індикатори стійкого соціально-економічного розвитку регіонів / В.Артеменко // Регіональна економіка. – 2006. – № 2. – С. 90–97.
- 2.Безугла В.О. Інтегральна оцінка конкурентоспроможності регіонів України / В.О. Безугла // Комунальное хозяйство городов: научно-технический сборник. – 2005. – № 70. – С. 53–60.
- 3.Гавура В.О. Інструментарій оцінки конкурентоспроможності регіонів / В.О. Гавура // Економічний форум. – 2011. – № 4. – С. 100–108
- 4.Герасимчук З.В. Конкурентоспроможність регіону: теорія, методологія, практика : монографія / З.В.Герасимчук, Л.Л.Ковальська. – Луцьк : Надстир'я, 2008. – 248 с.
- 5.Ковальська Л.Л. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності регіонів держави [Електронний ресурс] / Л.Л.Ковальська. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/.../zbirnik_RE_2_98.pdf.
- 6.Кузьмін О.Є. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства : підручник / О.Є.Кузьмін. – Львів : Компакт-ЛВ, 2005. – 304 с.
- 7.Лазарева Є.В. Методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності регіону / Є.В.Лазарева, Н.В.Яблонська // Регіональна економіка. – 2011. – № 1. – С. 23–31.
- 8.Підвисоцький В. Формування та впровадження програм підвищення конкурентоспроможності територій: методичні матеріали / В.Підвисоцький, Р.Ткачук. – К. : Леста, 2010. – 64 с.
- 9.Аналіз сталого розвитку регіонів України. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://wdc.org.uk/services/ukraine-sd>
10. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013. Назустріч економічному зростанню та процвітанню. Фонд ефективне управління [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf